

ZLATA PRAGA ZOFKE KVEDER

Petra KAVČIČ¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Zlata Praga Zofke Kveder

Članek se osredotoča na premalo raziskano praško obdobje pisateljice Zofke Kveder in njeno literarno upodabljanje velemestne Prage. Topološka analiza je motivirana s študijami, ki se lotevajo raziskovanja literarne kategorije prostora in literarnega upodabljanja mesta. Horizontalno topološko usmerjeno raziskovanje je umeščeno v širši kontekst in se z raziskovanim predmetom ukvarja tudi v razmerju do t. i. praškega teksta, pri čemer poudarek ostane na literarnozgodovinskem obdobju moderne. Za analizo podobe tujega mesta s perspektive tja priseljene slovenske pisateljice so bila pomembna tako avtoričina fikcijska kot nefikcijska prozna besedila. Iz pisateljinih kratke proze, romanov in časopisnih sestavkov o češki prestolnici se izriše podoba »zlate Prage«, zgodovinskega mesta z značilno panoramo. KLJUČNE BESEDE: praško obdobje Zofke Kveder, podoba Prage, literarni prostor, mesto v literaturi

ABSTRACT

The Golden Prague of Zofka Kveder

The article focuses on the previously insufficiently researched Prague period of the writer Zofka Kveder and her literary depiction of the great city of Prague. The topological analysis is motivated by studies examining the literary category of space and literary depiction of the city. The horizontal topological research is placed into a broader context which also tackles the research subject vis-à-vis the so-called Prague Text, while the focus remains on the Modernist literary period. The analysis of the image of a foreign city through the perspective of an immigrant Slovene writer includes the author's fiction as well as non-fiction prose. Through the writer's short prose, novel, and newspaper articles about the Czech capital emerges an image of the "Golden Prague" – the historic city with its distinctive skyline.

KEYWORDS: Zofka Kveder's Prague period, image of Prague, literary space, the city in literature

UVOD

Praško obdobje Zofke Kveder je premalo raziskano in poznano; doslej je njeno življenje v Pragi najizčrpejše raziskala Božena Orožen (1978: 220–32), o pisateljinih praških letih je v monografiji o Zofki Kveder in podobah ženskosti pisala tudi Katja Mihurko Poniž (2003: 175–186). To obdobje bom poskušala predstaviti predvsem iz zornega kota avtoričinih literarnih in neliterarnih zapisov o mestu, tudi s

¹ Univ. dipl. sociologinja kulture, prof. zgodovine, dipl. slovenistka, petrakavci@gmail.com.

posebnim poudarkom na literarnozgodovinskem kartografranju praškega prostora, ki je zaznamoval notranji intimni prostor mlade slovenske priseljenke.

Pristopanje h kategoriji prostora v literaturi je, kot je v pregledni študiji pokazal Stawiński (2002: 116–129), mogoče iz različnih perspektiv; prav literarne upodobitve mesta se kažejo kot zanimiv predmet proučevanja (Hrbata 2005; Derdowska 2011). Fiziognomija mestnega okolja se je v zgodovini zelo spreminjala, ravno tako tudi reprezentacije in invencije mesta v literarnih tekstih; literarni konstrukti mest raziskovalcu ponujajo obsežen preplet protislovnih podob in pomenov urbane izkušnje (Lehan 1998).

Topološko analizo del Zofke Kveder o Pragi bi lahko označila kot horizontalno (Hodrová 1997: 5–24), ker se raziskovanje osredotoča na osebno topiko, vendar se avtoričino upodabljanje Prage v določenih segmentih osvetljuje tudi v razmerju do t. i. praškega teksta (prim. Bobrakov-Timoškin 2006), kar odpre vprašanje osebne topike v primerjavi s kolektivno topiko (Hodrová 1997: 5–24).¹

Literarna Praga oziroma imaginarij tega zgodovinskega urbanega prostora navadno ostaja določen s Franzem Kafka ali povezan s podobo magičnega mesta. Oživljanje velikega mita Prage, ki se je dokončno izoblikoval in uveljavil na prelomu 19. v 20. stoletje, pa sovpade prav z ustvarjanjem Zofke Kveder, saj je na začetku 20. stoletja v tem češkem velemestu živela in o njem pisala.

PISATELJIČINO PRAŠKO OBDOBJE (1900–1906)

»Prago sem morala videti v solncu, ko se vsi stolpi zablešče,« beremo v sestavku Zofke Kveder (1904b: 65), ki se je ob različnih priložnostih spominjala (Kveder 1904a, 1904b, 1906), kako je z velikimi pričakovanji prispela v mesto v megli in dežju. »Prišla sem v Prago začetkom zime. Umazano žolta megla je pokrivala mesto, ulice so bile puste in dolgočasne. Bila sem razočarana. To ni bila ona zlata Praga [...] kraljevska Praga, srce in ponos češkega naroda, najlepše mesto srednje Evrope.« Vtisi o mestu so se dolgo množili in spreminjali, saj se je pisateljica, ki je bila na začetku svoje ustvarjalne poti, v tistem zimskem začetku leta 1900 v velemestni Pragi naselila za daljše obdobje.²

Prvi češki dom je našla v praškem predmestju Vinohrady,³ ki je bilo takrat upravno še samostojno mesto, in takoj začela pisati svojo prvo knjigo *Misterij žene*. Ta je še istega leta, junija, v samozaložbi izšla v Pragi. Tega ustvarjalnega obdobja se je večkrat spominjala, zanjo so bili to »čudni časi«, ko ni imela denarja za ogrevanje in jo je celo zimo grelo le pisanje, ki je bilo zanjo tako zelo posebno delo, da zaradi njega v svoji mali sobi skoraj ni čutila mraza. Pred izidom prve knjige je doživela svojo prvo, prelepo praško pomlad in dopolnila dvaindvajset let. Bila je polna ustvarjalne vneme in življenjskega zanosa.

In potem je prišla tista sanjarska pomlad, ko sem si domišljala, da je ves svet moj in da imam zares talent, da enkrat nekaj napišem, nekaj tako čudovitega, da bo ganilo tisoče src. To je bila posebna pomlad: bila sem zelo srečna, vesela in ponosna, čeprav sem imela eno samo lodnasto krilo, staro bluzo in na glavi čepec, kakršnega so takrat nosile ruske študentke (Kveder 1904a: 17, prev. P. Kavčič).

Po izdaji prozne zbirke se je preselila⁴ nekaj ulic zahodnjeje, v sosednjo praško mestno četrt Novo mesto (češ. Nové Město), ki je bila in je še vedno pomemben predel ohranjenega srednjeveškega mestnega jedra na desnem bregu Vltave. Živela je v podnajemniški sobici v starem stanovanjskem poslopju na

1 V članku bom predstavila, kaj je bilo značilno za literarizacijo Prage v literarnozgodovinskem obdobju moderne, pri čemer bom izhajala iz izsledkov tujih (po večini čeških) raziskav o literarnih upodobitvah mesta.

2 O odhodu v češko prestolnico je razmišljala že dolgo pred tem, v Pragi se je želela izobraževati, od tam potovati proti vzhodu, v tem mestu je študiral njen prijatelj in bodoči mož Vladimir Jelovšek (Orožen 1978; Mihurko Poniž 2003, 2010).

3 Sklepajoč po naslovu (Vinohrady, Palackého třída 53/III), objavljenem v časopisih z najavo knjige (Kveder 2005: 463); tudi Cankar naslovi pismo (maja 1900) na ta naslov (Cankar 1972: 353).

4 Na novi naslov je bilo 19. decembra 1900 poslano tretje Cankarjevo pismo (Cankar 1972: 354).

Katarinski 13 (češ. Kateřinská), nasproti stare univerzitetne bolnišnice, do skromnega stanovanja se je prišlo z notranjega dvorišča, v kuhinji je živel stara gospa Mašková, v majhni sobi pa pisateljica (Hásková 1920: 5).

V prvi pesmi v Zofki Kveder posvečeni pesniški zbirki *Cestou [Na poti]* se je Hásková pozneje spominjala, kako je kot predsednica študentskega krožka Slavia⁵ na tem naslovu pisateljico obiskala po izidu njenega prvenca, da bi jo povabila za gostjo literarnega večera. Med njima se je takrat rodilo globoko in dolgo prijateljstvo (Hásková 1923: 1). Zadržana in do okolice nezaupljiva Hásková⁶ je Zofko Kveder doživela kot nadvse zanimivo, odprto in pozitivno osebnost »s posebnim žarom v očeh« ter z izjemnim darom za pripovedovanje – zelo rada je govorila o sebi in svojih načrtih – po drugi strani pa je bila človek, ki mu je bilo mogoče zelo hitro zaupati (Hásková 1920: 5–6). Postalí sta zelo povezani in značajsko drugačni sta vplivali druga na drugo.

Februarja 1901 je Zofka Kveder v Pragi rodila hčerko Vladimiro Jelovšek.⁷ S hčerkico sta večinoma stanovali ločeno od Vladimírja Jelovška, bili pa so v stalnih stikih (Kveder 1978; Cankar 1972). Zofka Kveder je bila samostojna ženska, ki ni verjela v skupno gospodinjstvo (Cankar 1972: 362). Kljub včasih ne preveč srečnemu razmerju, ki so ga grenili prepiri in Jelovškova nezvestoba, je trdno verjela v obstoj njune ljubezni. Z Jelovškom sta bila skupaj celo praško obdobje, leta 1903 sta se na praškem magistratu tudi civilno poročila (Mihurko Poniž 2003).

Naslovi pisateljicinih praških bivališč postanejo z vidika literarnozgodovinskega kartografranja pomemben podatek.⁸ Ustvarjalno žensko, ki je ljubila svojo svobodo in lastni ustvarjalni prostor, je še zlasti razveselila selitev v prostorno stanovanje na Kamenicki ulici v predmestju Holešovice, kamor se je preselila junija 1904; pred tem je z Jelovškom stanovala na Ječni 5, v starem delu mesta v stavbi ob znamenitem Karlovem trgu. Cankarju je po selitvi pisala, da ne stanujeta »z Vladom nič več skupaj«, navdušena je bila nad novim bivališčem, nad veliko sobo z balkonom in razgledom na park; »potem se sedem na balkon (– to je prav za prav »Erker: in ima okna) – Veš glavo si položim na roko, da gledam tako od strani v oblake [...] Dolgo sanjarim tako. Včasih že pozno v noči sedem na mizo – na mizo, ker je tako bolj veselo. Črno kavo si skuham in iz dolgega čibuka pušim cigarete« (Cankar 1972: 362).

5 Že takoj po prihodu v Prago je Zofka Kveder začela zahajati v prostore študentskega društva Slavia, ki so bili takrat v stari hiši na Konviktski ulici; Hásková (1923: 1) se je v članku Jihoslovanské přátelství [Južnoslovansko prijateljstvo] spominjala, kako so v društvo zahajali tudi južnoslovanski študenti, med katerimi je bilo nekaj časa opaziti zanimivo dekle s kratko pristrizženimi črnimi lasmi. Bila je resna in redno je prebirala časopise, potem pa je nekaj časa ni bilo in začelo se je govoriti, da je izdala knjigo. Sicer pa so v klub zahajali npr. Viktor Dyk (1877–1931), pesnik, pisatelj, dramatik; Hanuš Jelínek (1878–1944), pesnik, esejist in gledališki kritik; František Škácélík (1873–1944), pesnik, dramatik, pisatelj in gledališki kritik; Zdenka Hásková je z njimi literarno sodelovala pri časopisu *Lumír* (Forst 1993). Zofka Kveder je bila v praškem obdobju v stikih s številnimi znanimi sodobniki, tudi z uveljavljenimi češkimi književniki in književnicami (Orožen 1978; Kavčič 2011).

6 Ko sta se spoznali, je bila Zdenka Hásková (1878–1946) študentka zgodovine in literarne zgodovine. Pred srečanjem z Zofko Kveder, kot je sama zapisala (Hásková 1923: 1), ni z lahkoto sklepala prijateljstev in se je raje zasanjana zadrževala v knjižnici Náprstkovih, v družbi starih knjig in dam, ki so prihajale v odprti dom slavne gospe Náprstkovke. Pozneje je postala ena prvih doktoric znanosti in je v knjigi *Mládí [Mladí]* opisala nove družbene okoliščine na univerzi (Heczková 2010); bila je del kroga za žensko emancipacijo pomembnih čeških intelektualk, kot so bile npr. Marie Gebauerová, Pavla Moudrá, Helena Čapková (Novák, Novák 1936; Dorovský 2008). Celó življenje je ostala zavezana literaturi in gledališču, po smrti moža V. Dyka je poskrbela za njegovo literarno dediščino (Forst 1993). Delovala je tudi kot prevajalka. Kot se je sama spominjala (Hásková 1923: 2), je začela prevajati dela Zofke Kveder v češčino, ko sploh še ni znala slovensko, na pobudo Zofke, ki je takrat še slabo pisala češko.

7 Po spletu tragičnih okoliščin je pozneje rojstno mesto njenega prvega otroka postalo tudi kraj njegovega prazgodnjega groba. Oktobra 1919 je osemnajstletna Vladoša prišla v Prago študirat, vendar je sredi zime 1920 umrla za špansko gripo. O korespondenci Zofke Kveder in Vladoše Jelovšek gl. Tucovič (2006).

8 Zabeležbo praških bivališč Zofke Kveder najdemo pri Boženi Orožen (1978: 231). Med naslovi bivališč ne navaja prvega pisateljicinega bivališča na Vinohradih, zato zaradi tega manjkajočega podatka omenja kot prvo tisto na Katarinski ulici – sicer pa naslovom od aprila 1904 lahko sledimo v Listnicah uredništva v reviji *Domači prijatelj*, kjer je mogoče razbrati tudi kronologijo pisateljicinih preseljevanj.

S hčerko sta radi hodili na dolge sprehode v Stromovko, Vladoša se je igrala »pod čudovitimi vrbami in krmila labode« (Kveder 1978: 239). Stanovanje je bilo v neposredni bližini novega poslopja likovne akademije, kjer so se tudi v začetku 20. stoletja šolali znani Slovenci. »Na najvišjem mestu nad parkom se dviga popolnoma novo poslopje umetniške akademije. Prekrasen razgled je od tu po zelenem parku, po dolini z Vltavo in na nasprotne bregove. Idealno mesto za ognjišče umetnosti. Tudi Jugoslovani pridno obiskujejo ta zavod. Od naših so bili tu: Jakopič, Vavpotič, Žmitek, Žabota, Tratnik i. dr.« (Kveder 1906: 184.)

Pisateljica je bila velika ljubiteljica likovne umetnosti; o razstavah in kulturnem življenju v takratni Pragi, ki je postajala eno pomembnejših mednarodnih žarišč kulturno-umetniškega dogajanja,⁹ je pogosto poročala v slovenski periodiki (Orožen 1978: 232). Družila se je z umetniki in umetnicami različnih profilov, ob popoldnevih so se radi shajali tudi v gostilnici U Zlaté Studně v Mali četrti. »Popoldne smo hodili k »Zlatemu studentu«. Mala gostilna, visoko gori pod zidom kraljevega gradu. Umetniki se shajajo tu, zakaj pogled iz malega vrtiča na Prago je čaroben. Rdeče gore strehe malostranskih palač, srebrno se blešči Vltava in za njo se razgrinja bogato mesto s stoterimi stolpi [...] Zamišljeno sediš gori visoko nad mestom, ves omamljen od lepote, poln romantičnih sanj« (Kveder 1906: 70–71).

Z ubeseditvami pojava zahajanj v za ta čas značilno kavarniško okolje – prelom 19. v 20. stoletje je bil vrh kavarniške dobe, druženje in prebiranje časopisov v kavarnah je postalo del vsakdanjika takratne praške meščanske družbe (Hoffmeister 1958; Bendová 2008) – se srečamo tudi v zapisih Zofke Kveder, ki poleg običajnega druženja v kavarnah, gostilnah, klubih in salonih še posebej izpostavi domačnostna shajanja zaprte družbe glasbenikov, kiparjev, literatov, intelektualcev, ki se je zbirala v mansardnih ateljejih na Smetanovem nabrežju, kjer se je pisateljica zelo dobro počutila (Kveder 1904a, 1910). »Pestra družba nas je bila. Par literatov, nekaj glasbenikov, igravec, dve igralki, dva vseučilišna docenta, nekaj kiparjev [...] Vsi smo živeli, kakor da živimo le za te večere [...] Prinesli smo malo sira seboj, malo šunke masla, naredili smo »zakuske« in to je bila za nas z malo sadjem in čajem prav imenitna večerja« (Kveder 1910: 31–34).

Zofka Kveder je celo praško obdobje želela ostati neodvisna, sebe in otroka je preživljala s pisanjem, prevajala je v nemščino, leta 1904 je postala urednica revije *Domači prijatelj* (1904–1915), urejati je začela tudi hrvaško različico *Sijelo* (Mihurko Poniž 2003). Njeno praško obdobje je bilo zelo ustvarjalno; poleg vseh časopisnih in revijalnih objav¹⁰ ter *Misterija žene* je izdala še dramski prvenec *Ljubezen* (Trst, 1901), zbirko povesti in črtic *Odsevi* (Gorica, 1902), prozno zbirko *Iz naših krajev* (Ljubljana, 1903) in zbirko črtic *Iskre* (Praga, 1905). Pisala je o usodi žensk, emancipaciji, nujnosti izobrazbe, se ukvarjala z ženskim vprašanjem nasploh in seanimala za širše družbeno-politično-kulturno dogajanje; postala je ključna figura za pojav slovenskega ženskega gibanja in bila v stikih s pomembnimi feministkami srednje- in jugovzhodnoevropskega prostora (Mihurko Poniž 2006); kot književnica je postala znana širši javnosti. Leta 1905 je bila v krajšem prispevku v razdelku Literatura a umění [Literatura in umetnost] revije *Ženský svět* omenjena kot v Pragi živeča slovenska pisateljica, že znana tudi češkemu bralstvu (»Chorvatsko-slovinské spisovatelky současné« 1905: 209).¹¹

Nazadnje je, preden se je maja 1906 odselila iz Prage v Zagreb (Mihurko Poniž 2003: 186), od poletja 1905 z družino živela na naslovu Slezská třída 32 sredi modernega predmestnega predela Vinohrady. Avtobiografske drobce iz teh mesecev lahko beremo tudi v črticah o Vladoši. Ko je zapuščala Prago, kjer

9 Predvsem zaradi pomembne vloge društva likovnih umetnikov Mánes, o tem tudi Kveder (1903).

10 V praškem obdobju in pozneje je veliko objavljala tudi v češki periodiki: *Nové pařížské mody*, *České slovo*, *Hlas národa*, *Vesna*, *Ženský svět*, *Národ*, *Ženský obzor*, *Vydrovy Besedy*, *Lidové noviny*, *Rudé květy*, *Zlatá Praha*, *Nová doba*, *Národní politika*, *Národní listy*, *Československá republika*, *Slovanský přehled*, *Čas* (Miklavčičová 1998); v praškem časopisu (v nemškem jeziku) *Politik* (Kveder 1904a). Poleg tega je bila ena najbolj prevajanih slovenskih avtoric v češčino (gl. še Mainuš 2005).

11 V sestavku Chorvatsko-slovinské spisovatelky současné [Hrvaške in slovenske sodobne pisateljice] je bila navedena skupaj s hrvaškimi književnicami Adelo Milčinić, Marijo Jurić Zagorko in Camillo Lucerno, ki se omenjajo kot češkemu bralstvu neznana imena (»Chorvatsko-slovinské spisovatelky současné« 1905: 209).

je preživela šest ključnih let svojega življenja, je odhajala kot osemindvajsetletna gospa, mati, publicistka, urednica, prevajalka, uveljavljena ustvarjalka in izoblikovana osebnost, mesto in praška leta so ostali njen navdih in rada se je spominjala »vse lepote«, ki jo je »nekoč našla v Pragi« (Kveder 1978: 239).

V zapisih o Pragi se pisateljica razkriva kot svobodna sprehajalka po ulicah tujega mesta, ob čemer se odpirata še neko novo poglavje o ustvarjalnosti (Mihurko Poniž 2007) in vprašanje odkrivanja tujih prostorov, njihovih zgodb, prenosa podobe tujega mesta in z njim povezanih lastnih notranjih pokrajin.

LITERARIZACIJA PRAGE

Prva asociacija, ki jo sproži vprašanje literarne Prage, je povezana s Franzem Kafka. »Tisti, ki danes obiščejo Prago, in sodobni pisatelji, kakršni so Ivan Klima, Milan Kundera in Václav Havel, mesto še vedno določajo skozi Kafka. Če je kdaj kakšen pisatelj skoraj nehote vtisnil prozo v geografijo in zgodovino, je to s Prago naredil Kafka« (Bradbury 1999: 164). In čeprav je navadno imaginarna topografija labirintske Prage najprej določena s kafkovsko tesnobno prostorsko zatohlostjo in obenem fantastično hipertrofijo (Hrbata 2005: 427) ter hkratno ujetostjo in izgnanstvom (Insua 2002), ostaja celotna diahrona slika literarnega upodabljanja Prage še bolj zgovorna. To je literarni prostor velikih imen, od Karla Hyneka Máche, Jana Nerude, Gustava Meyrinka, Rainerja Marie Rilkeja prek Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta, Vladimíra Holana, Františka Hrubína, Bohumila Hrabala, Milana Kundere do Daniele Hodrove, Michala Ajvaza, Jáchyma Topola itd. V zgodovini češke književnosti vsaj od 19. stoletja ni generacije, ki ne bi pisala o Pragi; vendar literarizirane Prage ne odkrivamo le pri čeških avtorjih, ampak tudi pri tujih literatih, in med njihovimi podobami mesta so tudi tiste, ki jih je ustvarila Zofka Kveder – podoba mesta, ki kot monolit ostajajo priče človeštva skozi stoletja, mogočne v primerjavi s človeškim življenjem. »Dopolodne se zastaviš v majhni odlegli ulici. Otroci se igrajo okrog tebe, kakor so se igrali pred stoletji. Resno stoje hiše naokoli; mrke in temne. Ej, malo sledu pusti človeško življenje tukaj. Kolikokrat se zavrsti mladost, starost, otroški smeh in starčevi vzdih predno se omajejo stari zidovi« (Kveder 1906: 70)!

Mogočnejša od kamnite realnosti lahko postane le njena »velika podoba«, ki ima vedno hkrati zgodovino in prazgodovino, kot piše Gaston Bachelard, to sta obenem spomin in legenda (2001: 60). Z obema je obarvana tudi podoba Prage, ki jo podaja avtorica. Kraji, speti z osebno izkušnjo, so vedno doživljeni pod vplivom njihovega »mita« (Hodrová 1997: 21). Meditacije o duhu mesta, ki je rasel v dolgih stoletjih, so v prozi Zofke Kveder pogoste, kažejo pa tudi na to, da osebna topika navadno implicira kolektivno, zaradi česar se osebna naracija krajev nagiba k mitizaciji (prav tam). Mesto tako pridobiva svojo globino oziroma značilno prostorsko emanacijo.

Stoletja že molče ti zidovi. Veter vzdihne v visokem stolpu in tebi se zdrzne srce. Kakšni spomini hodijo tod, kakšni strahovi vstajajo iz starih, minulih stoletij?! ... Tam čepe tihe korarske hiše, a za njimi se stiska krdelo hišic, ki jim sežeš z roko na streho. Tiho se plaziš naokoli in gledaš v temna okna. Kaj se ne bo nekaj zasvetilo? Kaj ne boš ugledal starega alkimista, ki vari zlato, išče kamen modrosti in kuha skrivnostne pijače ljubezni in smrti (Kveder 1940: 115)?!

Angelo Maria Ripellino monografijo o literarni Pragi začne prav z liričnim opisom nočnih duhov, ki živijo na praških ulicah, v gostilnah, na bregu Vltave – v tej praški literarni atmosferi, na katero pritiska teža zgodovine, tavajo Franz Kafka, Jaroslav Hašek, Vítězslav Nezval, literarni liki Josef K., Josef Švejek, alkimisti, astrologi, rabini, rusalke, Golem; »Praga ne izpusti nikogar in ničesar«, po Kafkovo, po Nezvalu je to »mesto knjiga«, »magična Praga« (Ripellino 1992: 9–14) in »mesto mit« (Hodrová 2006).

Zofka Kveder je Prago spoznavala ravno v času, ko sta se v češki umetnosti ustalila znamenita emblema »zlata Praga« in »magična Praga« – na prelomu 19. v 20. stoletje sta pomenila nasprotje civilizacijskim in urbanističnim spremembam, preoblikovanju starega zgodovinskega mesta in moderno velemesto z industrijskimi predmestji (Hrbata 2005: 403).

Kot ugotavlja Bobrakov-Timoškin (2006) v svojem preučevanju »praškega teksta«,¹² je mesto v tem obdobju dokončno preraslo v svoj lastni mit. Z literarno govornico del čeških avtorjev (Jakub Arbes, Jan Neruda, Julius Zeyer, Vilém Mrštík, Jiří Josef Karásk, Antonín Sova, Karel Matěj Čapek – Chod, Ivan Olbracht, Gustav Meyrink, Paul Leppin, Franz Kafka), ki so pisali o Pragi, je v širšem obdobju preloma 19. v 20. stoletje zrasla trdna mitična podoba svetega, mejnega, magičnega in usodnega mesta, ki je prerasla emblem češtva in postala simbol, metafora posvečenosti. Mit »magične Prage« je ostal prisoten v češki kulturi in z različnih vidikov tematiziran vse do danes (Derdowska 2011: 115–119).

Kot je prepričana Hodrová (1994: 35–61, 94–96), je skrivnostnost Prage najprej mogoče povezati z deli Karla Hyneka Máche, nanj so se pozneje navezovali pomembni češki literarni ustvarjalci, npr. Jakub Arbes: njegova Praga se pojavlja kot kulisa skrivnostnega dogajanja. K literarni podobi Prage je pomembno prispeval tudi Jan Neruda – njegova prozna zbirka *Povídky malostranské [Zgodbe Male četrti]* (1877), ki pripoveduje o meščanih znane praške četrti in mesto predstavi s slikovitimi opisi ulic, gostiln, cerkva, meščanskih domov itd. (Neruda 2008), je postala eno najznamenitejših literarnih del češke književnosti, ki ga je dobro poznala tudi Zofka Kveder (Kveder 1906: 72).

Poleg podobe skrivnostne Prage, »mesta z atmosfero«, se je v sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja pojavila tudi tipična stilizacija Prage kot boginje oz. kraljice (Hodrová 1988, 1994, 1997). V devetdesetih letih 19. stoletja, ko se je pod vplivom mračnih zgodovinskih okoliščin naroda razvil deziluzionistični domoljubni roman, literarno mesto prvič izstopi kot subjekt, ki je v tesni zvezi z razpoloženjem glavnega lika (v Mrštíkovem deziluzionističnem romanu *Santa Lucia* (1893) npr. najdemo erotiziran prostor mesta, Prago kot poželjivo ljubico ali hladno, nepristopno damo), v različnih romanih različnih avtorjev se spol mesta menjuje, antropomorfizirano mesto lahko nastopi kot dvojnik (npr. demonična Praga v Meyrinkovem *Golemu* (1915), kjer se izpostavi skrivnostnost praškega geta) (Hodrová 1988, 1994, 1997, 2006).

Mesto se v literaturi lahko razbira kot objekt, dogajalni prostor in literarni lik; ti načini se običajno kombinirajo (Hodrová 1994: 94). V kratkoproznih delih in v romanu Zofke Kveder se Praga pojavlja kot kulisa literarnim dogajanjem, v nekaterih pasusih tudi kot objekt.

Že preden je Zofka Kveder zares odšla v Prago, je pod vplivom velikih pričakovanj in sanjarjenj o odhodu napisala povest *Ivan in Ljuba* (1899). Med letoma 1903 in 1906 so ji sledile črtice (s prostorsko kuliso Prage) o hčerki Vladoši, in sicer *Moja mala* (1903), *Naša mala* (1904), *Naša Vlada* (1904), *Vladoša* (1905), *Epizodice* (1905), *Otroci* (1905), *Učenje* (1905), *Vladoša dela komedije* (1906), *Najin dan* (1906). Umeščenost v prostor Prage, mikrolokacija sobe, v kateri prvoosebna pripovedovalka podaja svoje refleksije in spomine, je prisotna v črtici *Pisma* (1904). Potem se Praga pojavi v črtici *Slikar Novak* (1905); še zlasti zunajliterarni kontekst nas k Pragi napelje v noveli *Na kliniki* (1906); z dogajalnim prostorom Prage sta določeni noveli *Dogodek s potovanja* (1908) in *Slučaj* (1910). Poleg predstavljene kratke proze je z vidika ubesedovanja Prage pomemben tudi roman *Hanka* (1918).

Prispevek Zofke Kveder k slovenski kratki pripovedni prozi v prvem desetletju 20. stoletja je velik (Kocijan 1997) in tudi izstopajoč zaradi novih, zanimivih tematizacij. Če je bilo za slovensko kratko pripovedno prozo v obdobju moderne v prvem desetletju 20. stoletja značilno, da se je snovno-motivno gibala na področju kmečko-vaškega življenja, trško-malomestne družbe in proletarskega okolja (Kocijan 1996, 1997), je snovno-motivno črpanje iz velemestnega življenja še ena od posebnosti literarnega ustvarjanja Zofke Kveder.

V prozi Zofke Kveder podoba magičnega mesta zasledimo le v obrisih, na posameznih mestih prepričljivih opisov praške skrivnostnosti, zelo pa izstopa podoba »zlate Prage«, slikanje mesta z izrazito deskripcijo tradicionalnih dominant, kot so grad, stolpi, katedrala sv. Vida, Vltava, Karlov most itd.

»Predivna mesečna noč se je razpenjala nad zlatim mestom. In ves kraj se je vrnil v stare romantič-

¹² O semiotičnem terminu tekst gl. Jurij Mihajlovič Lotman (1984), Vladimir Nikolajevič Toporov (2009); Toporov je v študiji *Peterburški tekst ruske literature* preučeval mit Sankt Peterburga na podlagi zbirke del (o tem mestu) iz ruske književnosti, ki jo je kot semantično enoto imenoval tekst.

ne čase« (Kveder 1940: 114), začenja pisateljica enega od impresionističnih opisov v črtici *Slikar Novak*; »Zlata Praga, kraljevska Praga!« beremo v sestavku o mestu (Kveder 1906: 15), »Praga nudi že po svojem položaju in po prebogatih zgodovinskih ostankih zanimivega užitka vsakemu tujcu, ki jo obišče«. S to predstavo o »zlato Pragi« je Zofka Kveder v mesto vstopila prvič: »To je zlata Praga? – mi je prišlo na misel in moje oči so bile razočarane. Ali – posvetilo je solnce drugi dan, modro nebo se je raspelo nad mesto, sto stolpov se je zlatilo v solncu, oživila je Praga v celi svoji krasoti« (Kveder 1906: 15).

Literarizirana Praga Zofke Kveder je »mesto s spominom«, kot lahko poimenujemo upodobljena historična mestna središča.¹³ Glavni vir pisateljicine literarne imaginacije postane staro mestno jedro, še posebej zgodovinska mestna predela Hradčani in Mala četrt (češ. Malá Strana). Veliko avtoričino prevzetost nad starim mestnim jedrom in njegovo zgodovino izpričuje tudi (za njeno upodabljanje mesta) značilna središčna panoramska perspektiva.¹⁴ Poleg izpostavljene središčne perspektive pisateljica uporablja tudi »periferno perspektivo«, ko mesto slika z bočnim pogledom hodca ali s horizontalnim pogledom od strani.¹⁵

Bachelard (2001: 206) o sanjarjenju piše, da »črpa iz različnih prizorov, iz nekakšnega prirojenega nagnjenja pa rado opazuje veličino. Opazovanje veličine sproža tako posebno držo, tako izjemno stanje duše, da sanjarjenje sanjarja prestavi iz bližnjega sveta v svet, ki nosi znamenje neskončnega.« Prostrana mestna panorama je spodbujala avtoričino sanjarjenje in odpirala globoko neskončnost njenega intimnega prostora, ki se je ujel z neizmernostjo sveta in vesolja (prim. črtica *Slikar Novak*). »V takšnih sanjarjenjih, ki obidejo premišljujočega človeka, se podrobnosti zabrišejo, slikovito se razbarva, ura ne zvoni več in prostor se brezmejno razširi[...] [t]akšna sanjarjenja lahko mirno imenujemo sanjarjenja o neskončnosti« (prav tam: 212). Pri Zofki Kveder se zlijejo z »gigantsko veličino in s krasoto neizmerja« – »neznane, neizmernega in čudovitega svetovja« (1940: 116). Neizmernosti zunanega in notranjega intimnega prostora se dotakneta in pomešata posebno takrat, ko »se velika človekova samota poglobi« (Bachelard 2001: 226).

Na prej omenjeno značilno pozicijo epskega subjekta in pomembno vlogo starega mestnega jedra kot inspirativnega objekta opazovanja se lahko navežemo tudi z naslednjim primerom iz novele *Slučaj*. Prvoosebna pripovedovalka se spominja praških ateljejev, ki jih je še posebno ljubila zaradi širokih oken s pogledom na staro mesto:

Če pa imajo oči svojo naslado, umiri se duša, kakor otrok, kadar mu zapoje mati sladko pesem. Zato sem še posebno ljubila praške ateleje, ki se je iz njih širokih oken odpiral pogled tja čez Vltavo na malostranske staroslavne palače in njihove aristokratske vrtove, na kapele in cerkve, na kraljevi hradčanski grad in katedralo svetega Vida, ktere gotska silhueta se je črtala na svetlem večernem nebu, lepa in vzvišena, kakor vresničene sanje umetnika (Kveder 1910: 31).

V topološkem raziskovanju so za »horizontalno topološko analizo« (Hodrová 1997),¹⁶ ki se posveča raziskovanju osebne topike oz. literarnih krajev v posameznih delih obravnavane avtorice, poleg fikcijskih proznih del pomembna tudi nefikcijska prozna besedila, med njimi še zlasti (v *Domačem prijatelju* obja-

13 Nove zgodovinske in družbene okoliščine ter urbanistični razvoj mesta so vplivali tudi na spreminjanje koncepta mesta v literaturi – v upodabljanju mest se je pojavilo nasprotje med mestnim središčem, »mestom s spominom (zgodovino)«, in mestnim obrobjem, ki so ga predstavljala nova industrijska predmestja, t. i. »mestom brez spomina (zgodovine)« (Hodrová 1994: 100–101).

14 V nadaljevanju npr. primer iz novele *Slučaj*. Takšna »centralna perspektiva« (z okna, mosta, s hriba) je bila tipična za češko deziluzionistično in novoromantično prozo, ravno tako tudi pojavljanje Prage z njenimi tradicionalnimi dominantami (Hodrová 1988, 1994).

15 Lik sprehajalca oz. sprehajalke po mestu zasledimo npr. v črtici *Slikar Novak*, v črticah o Vladoši.

16 Ko so težišče kolektivna topika, dinamično razmerje med kolektivno in osebno topiko ali npr. opazovanje zgodovinskega spreminjanja literarnih krajev v odvisnosti od dobi in žanru zavezane strukture, pa govorimo o »vertikalni topološki analizi« (Hodrová 1997: 21).

vljena) članka Praga (1904) in Zlata Praga (1906). Oba se bereta kot natančna vodnika po mestu, avtorica se razkrije kot navdušena sprehajalka po mestnih ulicah, dobra poznavalka mestne zgodovine, mestnega življenja in značaja. Posebno se navdušuje nad Malo četrtno, »[č]lovek se zaljubi v ta del Prage, kakor osemnajstleten fant v svojo ljubico. Nikdar jo ne poznaš zadosti, nikdar se jo ne naveličaš, vselej odkriješ kaj novega« (Kveder 1906: 70). Celotni stari del mesta pisateljico predstavlja v stanja sanjarjenja, »lepo se sanjari«, »zamižiš malo in stari časi vstanejo v tvoji duši, kakor pestra pravljica«, pogled na Vltavo jo spomni na beneške kanale: »Zvečer je, lahka megla leži nad Vltavo. Visoko mole topole na malostranski strani pod Karlovim mostom. Na vltavskem rokavu, ki se vije v stran med visokimi hišami tesno od zida do zida pluskajo čolni, mladi fantje pojo zaljubljene pesmi, na drogu se ziblje pisan lampijon – in spomin ti pride na slavne beneške kanale, na poetične italijanske noči«.

Praška panorama je pisateljico povsem očarala: »Menda ga ni mesta, ki bi imelo tako krasno in karakteristično panoramo, kakor Praga. Od koder jo gledaš, skoro od povsod jo vidiš celo pred seboj v vsi njeni mogočni in veličastni lepoti« (Kveder 1904: 65); »Prago imamo pred seboj, oni kraljevi, očarujoči pogled, ki ga odnese seboj vsaki, ki je stal enkrat na tem mestu in ga ne pozabi nikdar. Poznam mnogo mest, ali ne poznam mesta, ki bi imelo to divno, ponosno in tako karakteristično panoramo. Nemo navdušenje napolni dušo nad to čudovito lepoto pred vami« (Kveder 1906: 39).

Zelo rada je opazovala mestne vedute v spreminjajočih se letnih časih, v različnih svetlobah dneva, v večerni in nočni osvetljenosti: »Vsak dan lahko stojite na tem mestu in oči vaše se ne nagledajo. V prvem snegu, v letnem solncu, v jesenski megli, pri solčnem zahodu, v bliskoviti nevihti in v sanjajočem miru pomladnega popoldneva – vedno enako krasen in očarujoč je ta pogled« (Kveder 1906: 39–40). »Koliko stoletij je slikalo to sliko, koliko milijonov ljudi se je izmenilo tu od časa [...], koliko jih še pride in bo stalo tu enako zamišljenih,« se je spraševala, »[k]akor kaplja vode v morju je človek-edinec v človeštvu ...« (Kveder 1906: 40). Velikokrat je prav v opazovanju mesta iskala navdih ali tolažbo, vendar so bila včasih krizna obdobja tako huda, da v mrazu in lakoti to ni moglo biti dovolj.

Zimski čas, bilo je mraz. Pogled je lahko navdihujoč, te lahko tolaži. Praga je lepa. Po črnih policah sneg, vrtovi razcveteni v srebru in Vltava je kot zelen kristal pod jasnim nebom. Ampak razveselite se, oči, če je v glavi polno skrbi. Razveseli se človek, ko molčeč hodiš in ne veš, kam, ko tiho gledaš, ne da bi mogel videti (Kveder 1904a: 17; prev. P. Kavčič).

Slavna stara Praga je v zgodovinskih časih avstrijskega cesarstva in poznejše Avstro-Ogrske veljala za nekakšno materinsko slovansko mesto. »Zlata mati Praga« (Kveder 2010: 325) je bila svetli cilj južnoslovanskih narodov, »meka malih slovanskih narodov«, ki je privabila tudi slovensko pisateljico, kot je zapisal Josef Svatopluk Machar (1905: 44). Zofka Kveder je v Prago prispela z zelo pozitivnimi predstavami o mestu, vendar je po razočaranjih (Kveder 1904a),¹⁷ ki jih je doživela v praških letih, mnenje spremenila. Kot je mogoče razbrati iz članka Zlata Praga, je naklonjenost sicer ostala (»nam Slovanom je to srce češkega naroda posebno milo. Posebno nam na jugu [...] Sijajen vzgled nam vsem je«; Kveder 1906: 15), toda iluzija o vseslovanski vzajemnosti se je razblinila (prav tam: 204). Spreminjanje pisateljicinega pogleda na Prago se odraža tudi v literarnih besedilih: mesto najprej idealizira, v poznejših delih pa ne več.¹⁸

Praga se v analizi pripovednih struktur in razvoja literarnih oseb (v literarnih delih *Ivan in Ljuba*, *Dogodek s potovanja*, *Hanka*) kaže tudi kot mejno mesto, »kronotop meje«, ki je »v literaturi zmeraj metaforičen in simboličen, včasih v odkriti, včasih v zastrti obliki« (Bahtin 1982: 362) in »nabit z močno čustveno-vrednostno intenzivnostjo«.

Za horizontalno topološko analizo upodobljenega urbanega prostora so pomembni posamezni toposi, ki ostajajo povezani s tem širšim praškim prostorom. Pisateljčina Praga je zaznamovana z estetikom lepega, z umetnostjo in življenjem umetnikov, kot dva »srečna« in »hvaljena prostora« (Bachelard

¹⁷ Več o tem Kavčič (2011: 11, 12, 14).

¹⁸ V povesti *Ivan in Ljuba* se npr. pojavi idealizirana podoba »Prage matere«.

2001) oz. »kraj« (Hodrová 1994, 1997) se pojavljata atelje in lastna soba, ki sta oba prostora umetniške ustvarjalnosti. »Poetični« ateljeji, ki jih je napolnjevala »neka sanjava fantastičnost«, so bili za pisateljico vzvišeni prostor »visoko pod strehami palač« in »visoko nad skrbmi in tegobami dneva, visoko nad glasnim, vsiljivim šumom ulic« (Kveder 1910: 31). Posebno vrednost pripiše tudi lastni sobi ustvarjalne ženske (npr. črtice o Vladoši, *Hanka*), sobi kot enemu od temeljnih krajev človeške eksistence, ki ima, podobno kot mesto, neko svojo emanacijo (Hodrová 1997: 217–238).

Vendar pisateljica ne prikazuje le privlačnih strani (vele)mestnega prostora in srečnih krajev, temveč tudi njihovo nasprotje – zaprte, negativno konotirane kraje, kot sta bolnišnica in porodnišnica. Tako v noveli *Na kliniki* kot v romanu *Hanka* zasledimo zanimiv način slikanja tega zadušljivega zaprtega prostora, iz katerega se ne odpira pogled navzven, kar je mogoče prepoznati kot značilnost upodabljanja srečnih prostorov, temveč ravno nasprotno: to je prostor, ki ne more komunicirati z zunanjsčino, »[o]či so se nagonsko izogibale oken, pogled skozi nje je bil neprijeten kakor pogled v belo, ugaslo slepčevo oko« (Kveder 1940: 51). Literarno grajenje zaprtega prostora se tako zastavi s temeljno potezo meje, z nepredirnostjo, ki je v takih primerih najpomembnejša topološka lastnost prostora (Lotman 2010: 291).

Prostor se v avtoričinih literarnih besedilih pogosto razkriva kot konstitutivni element besedila. Prepoznati ga je mogoče kot pomemben element pripovedne strukture v konstelaciji z literarnim dogajanjem in notranjim intimnim dogajanjem literarnih oseb. Kot ugotavlja tudi Katja Mihurko Ponž (2003), pisateljici literarne prostore vedno spremljamo z natančno razdelanimi fokalizacijami, prostor, v katerem se gibljejo literarne osebe, je vselej povezan z notranjimi občutji, podoba interierov in eksterierov zrcali notranjost literarnih oseb. Na ta način pisateljica izbira in upodablja tudi druge topose, npr. gostilno, most, park.

SKLEP

Podoba »magične Prage« se v literarnih besedilih Zofke Kveder izriše le v posameznih odlomkih prepričljivih opisov praške skrivnostnosti, medtem ko v pisateljici prozi izrazito prevladuje podoba »zlate Prage«, ki se pojavlja tudi v kombinaciji s podobo »Prage matere«. V refleksijah o Pragi in literarnih meditacijah se avtorica razkriva kot navdušena sprehajalka po mestnih ulicah, dobra poznavalka mestne zgodovine, mestnega življenja in značaja. Glavni vir pisateljici literarne imaginacije postane zgodovinsko mestno jedro. Mesto se pojavlja kot kulisa ali objekt literarnega dogajanja. Kronotop zgodovinske Prage je v avtoričinih literarnih besedilih ubeseden v različnih perspektivah, izstopajo središčna perspektiva, pogled skozi okno, ki je usmerjen k tradicionalnim praškimi dominantam, in panoramska perspektiva; pisateljica uporablja tudi obrobno perspektivo z bočnim pogledom hodca ali s horizontalnim pogledom od strani.

Poleg značilnih praških toposov (npr. hradčanski grad, katedrala sv. Vida, Karlov most, Vltava, stolpi) se v avtoričinih besedilih pojavljajo splošni toposi, kot so na primer kavarna, gostilna, bolnišnica, porodnišnica, atelje, soba, dom. Pri tem je zanimivo, da se v literarnih besedilih, ki so determinirana s praškim prostorom, dom ne pojavlja kot dominantni kronotop, literarna dogajanja so postavljena tudi na območja, kjer se meje med javnim in zasebnim zabrišejo (npr. kavarna, gostilna, trgovina), poleg tega pomembno vlogo pridobi zunanji prostor (npr. ulica, parki). Sicer pa je intimni interier doma pogosto vezan na delovno oz. ustvarjalno sobo in atelje. V obeh prepoznamo, bachelorodovsko rečeno, primer »srečnega prostora«. V pisateljicih besedilih postane praški zunanji in notranji prostor uglašen z intersubjektivno resničnostjo, z notranjim intimnim prostorom epskega subjekta.

Za analizirana prozna besedila Zofke Kveder smemo reči, da v njih »beremo« mesto in da hkrati z njim »beremo« tudi pisateljico samo, njena občutja, izkušnje, praško obdobje njenega življenja; razširja se nam pogled na tuje mesto, slavno Prago, in sicer iz perspektive priseljenke, ustvarjalke in izjemne ženske, ki je na začetku 20. stoletja Prago doživela prav v njenem spreminjanju v pomembno srednjeevropsko moderno velemesto. Literarna topologija in topološka analiza se soočita s topiko, ki je osebno

zaznamovana s pisateljičinim doživljanjem prostora, a hkrati izreka specifično občutje dobe, v kateri je ustvarjala, zato lahko avtoričine prikaze Prage razumemo tudi kot pomemben prispevek k literaturi srednjeevropske moderne in retoričnim konstrukcijam prestolnic v njej.

VIRI IN LITERATURA

- Bachelard, Gaston (2001). *Poetika prostora*. Ljubljana: Študentska založba.
- Bahtin, Mihail Mihajlovič (1982). *Teorija romana*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bendová, Eva idr. (2008). *Pražské kavárny a jejich svět*. Praga: Paseka.
- Bobrov-Timoškin, Alexander (2006). *Proměny pražského textu v české literatuře 20. století: Otázky českého kánonu* (ur. Stanislava Fedrová). Praga: Ústav pro českou literaturu, 549–561.
- Bradbury, Malcolm (1999). *Atlas svetovne literature*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cankar, Ivan (1972). *Zbrano delo*, 28. knjiga (ur. Jože Munda). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Chorvatsko-slovenske spisovateljke současně (1905). *Ženský svět* 9, 209.
- Derdowska, Joanna (2011). *Kmitavá mozaika: Městský prostor a literární dílo*. Příbram: Pistorius & Olšanská.
- Dorovský, Ivan (2008). Zofka Kvedrová u nás. *Zofka Kvedrová (1878–1926): Recepce její tvorby ve 21. století* (ur. Alenka Jensterle-Doležalová). Praga: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, 17–34.
- Forst, Vladimír, Merhaut, Luboš, Opelík, Jiří (ur.) (1985–2008). *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. Praga: Academia.
- Hásková, Zdenka (1920). *Cestou*. Praga: Politika.
- Hásková, Zdenka (1923). Jihoslovenské přátelství. *Československá republika* 244/332, 1–2.
- Heczková, Libuše (2010). Ornamenty revoluce. *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1905–1923* (ur. Vladimír Papoušek idr.). Praga: Academia, 69–87.
- Hodrová, Daniela (1988). Praha jako subjekt: Příspěvek k poetice města v českém románu. *Česká literatura* 36/4, 315–327.
- Hodrová, Daniela (1994). *Místa s tajemstvím: Kapitoly z literární topologie*. Praga: Koniasch Latin Press.
- Hodrová, Daniela (2006). *Citlivé město: Eseje z mytopoetiky*. Praga: Akropolis.
- Hodrová, Daniela idr. (1997). *Poetika míst*. Praga: H&H.
- Hoffmeister, Adolf (ur.) (1958). *Kavárna Union*. Praga: Nakladatelství československých výtvarných umělců.
- Hrbata, Zdeněk (2005). *Prostory, místa a jejich konfigurace v literárním díle. Na cestě ke smyslu: Poetika literárního díla 20. století* (ur. Miroslav Červenka idr.). Praga: Torst, 315–510.
- Insua, Juan (ur.) (2002). *The City of K: Franz Kafka and Prague*. Barcelona: Copa.
- Kavčič, Petra (2011). *Praga v literarni perspektivi Zofke Kveder* (diplomsko delo). Nova Gorica: Fakulteta za humanistiko.
- Kocijan, Gregor (1996). *Kratka pripovedna proza v obdobju moderne*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Kocijan, Gregor (1997). *Kratka pripovedna proza v prvem desetletju našega stoletja (brez Cankarja)*. *Slavistična revija* 45/1–2, 9–38.
- Kveder, Zofka (1903). Umetniške razstave v Pragi. *Ljubljanski zvon* 23/8, 509–511.
- Kveder, Zofka (1904). Troje setkání s Macharem. *Čas* 18/59, 2–3.
- Kveder, Zofka (1904a). Velectěný pane redaktore! *Čas* 18/356, 17–18.
- Kveder, Zofka (1904b). *Domači prijatelj* 1/3, 65–68.
- Kveder, Zofka (1906). Zlata Praga. *Domači prijatelj* 3/1–8, 15–18, 39–43, 70–74, 96–101, 121–24, 146–50, 181–84, 201–204.
- Kveder, Zofka (1910). Slučaj. *Domači prijatelj* 7/2, 31–36.
- Kveder, Zofka (1918). *Hanka: Ratne uspomene*. Zagreb: Moderna knjižnica.

- Kveder, Zofka (1938). *Izbrano delo Zofke Kveder, 8. knjiga: Hanka. Vojni spomini* (poslovenili in priredili Marja Boršnik in Eleonora Kernec). Ljubljana: Ženska založba Belo-modra knjižnica.
- Kveder, Zofka (1940). *Izbrano delo Zofke Kveder, 5. knjiga: Novele, prizori in črtice* (poslovenili in priredili Marja Boršnik in Eleonora Kernec). Ljubljana: Ženska založba Belo-modra knjižnica.
- Kveder, Zofka (1978). *Vladka, Mitka, Mirica* (ur. Erna Muser). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kveder, Zofka (2005). *Zbrano delo, 1. knjiga* (ur. Katja Mihurko Poniž). Maribor: Litera.
- Kveder, Zofka (2010). *Zbrano delo, 2. knjiga* (ur. Katja Mihurko Poniž). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Lehan, Richard (1998). *The city in literature*. Los Angeles: University of California Press.
- Lotman, Jurij Mihajlovič (1984). *Semiotika goroda i gorodskoj kultury: Peterburg*. Tartu: Tartuskij gosudarstvennyj universitet.
- Lotman, Jurij Mihajlovič (2010). *Struktura umetniškega teksta*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Machar, Josef Svatopluk (1905). Případ pani Žofky. *Čas* 18/3, 44–45.
- Mainuš, Petr (2005). *Bibliografija knjižnih prevodov slovenske literature v češčino*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.
- Mihurko Poniž, Katja (2003). *Drzno drugačna: Zofka Kveder in podobe ženskosti*. Ljubljana: Delta.
- Mihurko Poniž, Katja (2006). Zofka Kveder. *Biographical dictionary of women's movements and feminisms in Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th centuries* (ur. Francisca de Haan, Krassimira Daskalova, Anna Loutfi). Budimpešta: Central European University Press, 282–285.
- Mihurko Poniž, Katja (2007). »Praga je krasna ponoči, kadar sije mesec«: Podoba sprehajalke v literarnih delih in pismih Zofke Kveder. *Frauen.Männer* (ur. Tina Bahovec idr.). Celovec: Drava, 43–55.
- Mihurko Poniž, Katja (ur.) (2010). *Zofka Kveder. Zbrano delo, 2. knjiga*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Miklavčičová, Eva (1998). *Pražské období spisovatelky Zofky Kvedrové* (diplomsko delo). Praga: Filozofska fakulteta.
- Neruda, Jan (2008). *Povídky malostranské*. Brno: Tribun EU.
- Novák, Jan Václav, Novák, Arne (1936). *Přehledné dějiny literatury české: Od nejstarších dob až po naše dny*. Olomouc: Promberger.
- Orožen, Božena (1978). Zofka Kvedrova v Pragi. *Dialogi* 14/4, 220–320.
- Ripellino, Angelo Maria (1992). *Magická Praha*. Praga: Odeon.
- Ślawiński, Janusz (2002). Prostor v literatuře: Základní rozdělení a úvodní samozřejmosti. *Od poetiky k diskurzu: Výbor z polské literární teorie 70.–90. let XX. století* (ur. Jiří Trávníček). Brno: Host, 116–129.
- Toporov, Vladimir Nikolajevič (2009). *Peterburgskij tekst*. Moskva: Nauka.
- Tucovič, Vladka (2006). Zagreb, Ljubljana, Praga: Korespondenca Zofke Kveder in njene hčere Vladimire Jelovšek. *Dve domovini / Two Homelands* 23, 77–99.